

V. ANDREJAUSKAS

AKLŪJŲ SOCIALINĖS REABILITACIJOS ISTORINIAI BRUOŽAI

Invalidų rehabilitacija, jų socialinio pilnavertiškumo grąžinimas neabejotinai yra mūsų amžiaus reiškinys¹. Tačiau, keliant invalidų rehabilitacijos socialines problemas, dažnai nesilaikoma istoriškumo principo, be kurio negalima teisingai šių problemų suformuluoti. Tas faktas, kad mūsų amžiuje daugelio mokslų ir technikos pasiekimai yra labai dideli, o jų panaudojimas invalidų rehabilitacijai gana efektyvus, ne visada leidžia pastebėti, jog prieš tai, kol invalidai gali tais pasiekimais pasinaudoti, jie turi atgauti savo žmogiškąsias teises, ir turi būti susiformavusios tokios socialinės sąlygos, kurios leistų šias teises realizuoti.

Regėjimo praradimas labai paveikia žmogaus gyvenimą, tačiau akulumo pasekmės ne visiems ir ne visada yra vienodos: jos priklauso nuo asmeninių individo savybių ir socialinių sąlygų. Pastarosios atlieka lemiamą vaidmenį, nes nuo jų pagaliau priklauso ir tai, kiek aklas žmogus gali realizuoti savo individualias potencijas ir sugebėjimus.

Aklo žmogaus įsijungimo į socialinį gyvenimą galimybės priklauso ne vien nuo jo kūno organizacijos, kaip anksčiau buvo manoma², bet ir nuo jo, kaip visuomenės nario, galimybių. Vadinasi, aklųjų rehabilitacijos socialinio aspekto analizė ir turėtų būti grindžiama visos visuomenės galimybėmis, kurios kiekvienoje konkrečioje jos išsivystymo pakopoje yra skirtingos. Šiuo požiūriu dabartinė aklųjų padėtis visuomenėje ir jų rehabilitacijos problemos yra istorinės raidos padarinys.

Sistemiščiau socialiniai aklųjų klausimai pradėti gvildinti nuo XVIII a. antrosios pusės, t. y. kai aklieji imami sistemingai mokyti. Visa ligtolinė istorija paliko mums gana menkas, įvairiuose šaltiniuose

¹ Zr. The principles and practices of rehabilitation (by Henry H. Kessler). Philadelphia, 1950, p. 5; A. Hulek. Podstawy rehabilitacji inwalidów, Warszawa, 1961 s. 13.

² Zr. A. И. Скребицкий. Воспитание и образование слепых и их признание на Западе, СПб., 1903, с. 1; К. Бюрклен. Психология слепых, М., 1934, с. 12.

išbarstytas žinias, atskirus faktus bei užuominas apie akluosius, daugybę prietarų ir niekinamą pažiūrą į juos. Nepaisant prieštarų istorinių liudijimų, neabejotina, kad „tautos nusistatymas savo aklujų, kaip „mažumos grupės“, atžvilgiu jau antikos laikais priklausė nuo valstybės formos, religijos, aklujų turtingumo ar skurdo“³.

Vergvaldinėje santvarkoje, kaip ir visose klasinėse visuomenėse, aklieji buvo vertinami tais pačiais turtiniais principais, kaip ir kiti žmonės. Pats visuomenės išsivystymo lygis neleido akliesiems, kaip ir socialinei grupei, užimti garbingos padėties visuomenėje⁴. Akklasis šiai visuomenei buvo labiau nereikalingas, nepriimtinas, negu gerbtinas⁵. Išimti čia sudarė akli laisvieji piliečiai, kurių privilegija buvo ta, kad jiems paprastai buvo leidžiama neprarasti visuomeninės padėties, kurią jų tėvai arba jie patys turėjo iki regėjimo netekimo⁶.

Feodalinė santvarka iš esmės nepakeitė aklujų gyvenimo ir visuomenės pažiūros į juos. Pakito tik visuomenės gyvenimo normų, žmogaus, piliečio samprata. Įsigalėjusios religinės pasaulėžiūros požiūriu, visi žmonės prieš dievą yra lygūs. Visa, ką žmogus turi, esąs gavęs iš dievo. Taigi ir fiziniai žmogaus defektai tampa tam tikra dievo „dovana“, kuri turi neigiamą socialinę vertę. Jie laikomi dievo bausme už jo valios nevykdymą, todėl kištis į aklujų likimą buvo draudžiama⁷. Šiuo istoriniu laikotarpiu daugumas aklujų gyveno visuomenės atliekomis. Aklujų padėtį visuomenėje ir pastarosios požiūrį į juos tuo metu išreiškė elgetavimo teisės ir netgi tam tikrų elgetavimo privilegijų akliesiems oficialus pripažinimas. Neatsitiktinai žodžiai „aklas“ ir „elgeta“ buvo vartojami kaip sinonimai⁸.

Pažiūrą į akluosius siek tiek pakeitė globos įstaigų atsiradimas, susijęs su krikščionybės plitimu ir dvasininkų pastangomis užsitarnauti liaudies masių palankumą bei pasitikėjimą. Pirmosios prieglaudos, pasiūliusios invalidams maitinimą ir apsaugą, atsirado IV—V a. Jų reikšmė aklujų padėčiai visuomenėje buvo daugiau simbolinė, nes IV—VII a. tokių prieglaudų iš viso tebuvo keturios⁹. Iki XIII a. valstybė invali-

³ H. Scholtyssek. Sehbehinderung, Blindheit und ihre Rehabilitation, (Enke) Stuttgart, 1960, S. 123.

⁴ Zr. J. Schultheis. Die Integration der Blinden in historischer und systematischer Hinsicht, Marburg Lahn, 1969, S. 26.

⁵ Zr. A. Guttenberg. Der blinde Mensch, Weinheim Berlin, 1968, S. 14; B. A. Феоктистова. Очерки истории зарубежной тифлопедагогики, Л., 1973, с. 14.

⁶ Zr. J. Schultheis. Die Integration der Blinden in historischer und systematischer Hinsicht, S. 28—29; B. A. Феоктистова. Очерки истории зарубежной тифлопедагогики, с. 13.

⁷ Zr. B. A. Феоктистова. Очерки истории зарубежной тифлопедагогики, с. 17.

⁸ Ten pat, p. 14.

⁹ Zr. J. Schultheis. Die Integration der Blinden in historischer und systematischer Hinsicht, S. 30.

dais nesirūpino; prieglaudų steigimas buvo bažnyčios, vienuolynų reikalas¹⁰.

Nauju žingsniu aklųjų globos raidoje reikėtų laikyti pasaulietinės valdžios pastangas rūpintis monarchams ir bažnyčiai nusipelnusiais aklaisiais. Tos pastangos reikėsi dviem kryptim: buvo pradėtos steigti pusiau vienuolyno tipo aklųjų įstaigos (Bavarijoje 1198 m., Paryžiuje 1225 m.), o kiek vėliau atskiruose kraštuose pradėdama įvesti valstybinė sužeistųjų ir luošųjų globa (Kelne 1450 m., Ciulpiche 1454 m., Antverpene 1458 m.)¹¹. Šie nauji reiškiniai palietė tikrai mažą aklųjų dalį ir esminės įtakos jų padėčiai nepadarė. Dėl feodalų tarpusavio karų, skurdo, įvairių ligų, epidemijų ir kitų priežasčių labai išaugo aklųjų ir apskritai vaikataujančių žmonių skaičius. Paplito elgetaujančiųjų konkurencija, kuri labai pablogino aklųjų elgetų dalį.

IX—XII a. pradėjo atsirasti aklųjų organizacijos. Tai buvo elgetų „brolijos“ su tipiška elgetų psichologija ir turinčios tikslą reguliuoti bei paskirstyti elgetavimo zonas ir laiką tarp savo narių. Kad šios „brolijos“ būtų siekusios išvengti elgetavimo, pakeisti aklųjų padėtį visuomenėje, nebuvo girdėti.

Kapitalistinių santykių formavimasis smarkiai paveikia požiūrį į defektyvius žmones. Ryškėja mintis, kad visuomenės pareiga ne vien duoti akliesiems išmaldos, bet visų pirma organizuoti įstaigas, kur galėtų rasti sau prieglobstį ir tam tikras galimybes dirbti kiekvienas aklasis. Pradedama suprasti, kad elgetavimas neišlaisvina aklųjų iš skurdo ir pažeminimo. Imamos propaguoti aklųjų savarankiško darbo idėjos (Palermo muzikos mokykla akliesiems, Anglijos aklųjų „brolijos“). Šių idėjų plitimui teigiamos įtakos turėjo „įžymių aklųjų“ pasiekimai, kurie buvo viešai svarstomi ir kuriais buvo stebimasi. Tačiau iki prancūzų buržuazinės revoliucijos aklųjų globos pastangos nebuvo sistemingos. Ypač tingi atskirų aklųjų pasiekimai buvo laikomi „gamtos stebuklais“ ir į tokius aklusius žiūrima kaip į nenormalius. „Normali“ visuomenės pažiūra į „normalius“ aklusius buvo neigiama¹². Pačių aklųjų pastangos kovoti prieš tokią visuomenės pažiūrą buvo neorganizuotos, atsitiktinės.

Kapitalistinėje visuomenėje pradeda susidaryti sąlygos, kuriomis patys aklieji gali tikslingai padėti tvarkyti savo reikalus. Ji suteikia individui didesnes teises ir geresnes jų realizavimo prielaidas, negu anks-

¹⁰ Zr. H. Chevigny, S. Braverman. The adjustment of the blind, New Haven, 1950, p. 80.

¹¹ Zr. J. Schultheis. Die Integration der Blinden in historischer und systematischer Hinsicht, S. 34—35; В. А. Феоктистова. Очерки истории зарубежной тифлопедагогики, с. 16.

¹² Zr. P. Dutau. Des Aveugles, Paris, 1850, p. 65; A. Guttenberg. Der blinde Mensch, S. 24.

tesnės santvarkos. Suprantama, visų žmonių prigimtinių teisių deklaravimas, piliečių sulyginimas prieš įstatymą nepanaikino buržuazinės visuomenės klasinio pobūdžio ir šių teisių nelygių realizavimo galimybių. Tačiau aklieji čia laimi bent du dalykus: labiau išplėtotą filantropiją ir sistemingą mokymą (nuo 1784 m. Paryžiuje), kuris reiškia tikrą perversmą aklųjų socialinėje raidoje. Teoriškai pagrįsdamas aklųjų mokymo idėją, svarbų vaidmenį atliko D. Didro savo „Laišku apie aklusius regintiesiems pamokyti“ (1749 m.)¹³.

Aklųjų mokymo raida iškėlė rimtų problemų. Pirmiausia atsirado reikalas geriau pažinti akluosius, jų galimybes ir sugebėjimus, jų mokymo ir auklėjimo specifiką. Kiek mažai apie akluosius buvo žinoma dar XX a. pradžioje, galima spręsti iš to, kad kai kuriose šalyse aklieji buvo apgyvendinami ir mokomi kartu su kurčėnais¹⁴.

Patį aklųjų mokymo idėją iškėlė klausimą, kuris, plačiau šią idėją realizuojant, vis primygtiniau reikalavo atsakyti, kam akliesiems reikalingas išsilavinimas. Atsakymas neišvengiamai turėjo paliesti bendrą tradicinę visuomenės pažiūrą į akluosius ir jų socialines teises. Šis klausimas nebuvo naujas, bet tik dabar jis buvo iškeltas viešai ir tik dabar pribrendo sąlygos ne tik jį formuluoti, bet ir spręsti. Praktiškai šį klausimą išspręsti buvo labai sunku. Jis sukėlė tam tikros visuomenės dalies pasipriešinimą¹⁵.

Plečiantis aklųjų globai ir švietimui, aklieji vis labiau darėsi viešo susidomėjimo ir įvairių mokslų tyrinėjimo objektu. Sėkmingos kataraktos operacijos dar labiau atkreipė visuomenės mokslų dėmesį į akluosius. Pirmieji sistemingo aklųjų mokymo organizatoriai ir teoretikai (V. Hajujis, J. Kleinas, A. Coinė ir kt.) nurodė svarbiausias kovos už aklųjų socialinį pilnavertiškumą kryptis, suformulavo pagrindinius tikslus ir uždavinius, kuriuos stengėsi realizuoti praktiškai. Aklųjų mokymo praktika davė akstiną vystyti tiflopedagogikai ir tiflopsichologijai, kurios XIX a. pabaigoje tapo savarankiškoms mokslo disciplinoms.

Aklųjų švietimui didelės įtakos turėjo taškinio (Brailio) rašto išradimas. Šis raštas, kaip ir aklųjų mokymas, atsirado Prancūzijoje ir šiuo metu dėl savo paprastumo ir patogumo¹⁶ yra viena iš labiausiai pa-

¹³ D. Didro. Избранные философские произведения, М., 1941, с. 33—75.

¹⁴ Зг. Я. Колубовский. Испанский съезд по делам слепых, СПб., 1913, с. 3.

¹⁵ Зг. August von Kotzebue. Meine Reise nach Paris im Winter 1790, Berlin, 1883; A. Zcune. Über den Zweck des ganzen Blinden unterrichts.— Zur Geschichte der Sonderschule, Bad Heilbrunn/Obb., 1966.

¹⁶ Brailio rašto ženklai susideda iš šešių iškilių taškų, išdėstytų pailgu keturkampiu, kurio vertikalioje linijoje yra po tris, o horizontalioje po du taškus (⠠). Tų šešių taškų kombinacijų yra tiek, kad užtenka visoms visų raidynų raidėms, skyrybos ženklams, skaičiams ir natoms žymėti.

plitusių aklųjų rašto sistemų pasaulyje. Brailio raštu aklieji gali naudotis visais tais atvejais, kaip ir regintieji.

Intensyvus, tačiau stichiškas mokyklų steigimas akliesiems ir mokymo metodų ieškojimas XIX a. antroje pusėje kėlė reikalą nuo aklųjų mokymo įstaigų ir atskirų tiflopedagogų atsitiktinių tarpusavio ryšių pereiti prie pastovaus ir dalykiško bendradarbiavimo, nes išryškėjo, kad įstaigų izoliuotumas, skirtingų mokymo principų, metodų bei rašto sistemų gausumas ir kitos aplinkybės tapo rimtomis kliūtimis plėsti aklųjų mokymą. 1873 m. Vienoje buvo surengtas pirmasis tarptautinis tiflopedagogų kongresas. Vėliau įvairiose šalyse reguliariai rengiami tarptautiniai tiflopedagogų suvažiavimai. Išsiplečia suvažiavimų problematika: svarstomi ne tik specialūs aklųjų pedagogikos, mokymo metodikos klausimai, bet ir bendresnės aklųjų socialinės problemos — aklųjų statistikos, darbo, socialinio aprūpinimo, medicininės bei higieninės priežiūros, aklųjų teisių apsaugos ir kitos¹⁷.

Vienas iš reikšmingiausių aklųjų švietimo rezultatų buvo organizuotas aklųjų judėjimas. Jam būdinga tai, kad pažangiausi aklieji įsisąmonino, pasakytume, grupinį savo likimo bei interesų bendrumą ir būtinumą pakeisti savo, kaip socialinės grupės, padėtį. Pradedama kurtis aklųjų savitarpio pagalbos draugijos, kurios skiriasi nuo aklųjų globos organizacijų tuo, kad patys aklieji, atsižvelgdami į savo interesus, nustato šių organizacijų tikslus, parengia nuostatus ir joms vadovauja. Aklųjų interesai tam tikra prasme priešpastatomi visos visuomenės interesams¹⁸.

Aklųjų organizacijos, kurių XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje atsiranda vis daugiau, turi tikslą skatinti akluosius mokyti, kelti mokslo lygį, stiprinti profesinį aklųjų paruošimą ir įdarbinimą, reformuoti įstatymus, aptarti ir spręsti invalidų asmenines problemas¹⁹.

Organizuoto aklųjų judėjimo orientacija į jų savitarpio pagalbą reiškė aklųjų nusistatymą prieš globą ir iš jos piaukiantį pažeminimą. Tai buvo protestas prieš aklųjų globos politiką, kuri grindžiama principu „[vertinkite, kas duodama!“²⁰

Apskritai kalbant, labdarybė ir globa buržuazinėje visuomenėje akliesiems davė didesnę ar mažesnę aprūpinimą (dažniausiai specialiose įstaigose, bet visais atvejais tas aprūpinimas buvo susijęs su iškreiptu požiūriu į aklųjų sugebėjimus, neigiamu nusistatymu jų atžvilgiu bei

¹⁷ Зг. Английские съезды по делам слепых, СПб., 1909; Я. Колубовский. Испанский съезд по делам слепых.

¹⁸ Зг. J. Schultze. Die Integration der Blinden in historischer und systematischer Hinsicht, S. 69.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ A. Jonynas. Žmogiškoji rehabilitacija, V., 1971, p. 23 (Brailio raštu).

jų išstūmimu — tegul ir nesąmoningu — iš prasmingo visuomenės gyvenimo). Be to, ta globa nebuvo visuotinė: visais laikais ji apėmė tikrai aklųjų dalį ir priklausė nuo konkrečių istorinių sąlygų ir atskirų šalių galimybių²¹. Vadinasi, labdarybė ir globa nereiškė, kad visuomenė buvo įsisąmoninusi būtinumą pakeisti tradicinę aklųjų padėtį. Greičiau atvirksčiai, tai buvo visuomenės nuostata, principas, kuriuo vadovaudamasi ji, nepriklausomai nuo pačių aklųjų, tarėsi išsprendusi jų klausimą. Sąmoningą požiūrį, kad būtina iš esmės pagerinti aklųjų padėtį, randame pirmųjų aklųjų mokyklų steigėjų „programose“. Svietimas, profesijos įsigijimas ir darbas čia traktuojami kaip realus kelias į aklųjų socialinį pilnavertiškumą. Šios nuostatos patrauklumą didino pačių tiflopedagogų pasiekimai ir „įžymių aklųjų“ pavyzdžiai. Iš tikrųjų tai buvo naujas principas, naujas programinis uždavinys, tačiau traktuojamas atitrauktai nuo jo realizavimo sąlygų. Jo įgyvendinimui reikėjo tokių techninių ir socialinių sąlygų, kurių buržuazinė santvarka su savo labdarybe negalėjo duoti. Tokias sąlygas reikėjo dar sukurti. Bet tai išėjo už aklųjų kompetencijos ribų.

Kurti specialias aklųjų globos įstaigas, neišvystant aklųjų sugebėjimų ir neįtraukiant jų į bendrą gyvenimą, bet „išskiriant“ juos iš visuomenės,— vadinasi, segreguoti akluosius. Kurį laiką toks aklųjų klausimo sprendimas galėjo patenkinti visuomenę, bet ne pačius akluosius. Aklųjų segregacija ir ją pagimdžiusios socialinės sąlygos stimuliavo masinę aklųjų integraciją, t. y. siekimą sulaužyti izoliaciją, išėiti už uždarytų įstaigų ribų ir išsikovoti „socialinį pripažinimą bei lygiateisiškumą visuomenėje“²². Organizuotas aklųjų judėjimas parodė, kad tie laikai, kai „labdaringoji visuomenė“ tarėsi ne tik geriausiai žinanti aklųjų poreikius ir interesus, bet ir pati viena, be aklųjų įsikišimo, sprendė visus jų klausimus, nueina į praeitį. Aklieji vis aktyviau dalyvauja, kai sprendžiamos jų problemos.

Suprantama, socializmas automatiškai nepanaikina visuomenės tradicinės pažiūros į akluosius, bet sudaro jiems palankiausias sąlygas ugdyti savo sugebėjimus, praktiškai juos pritaikyti savo bei visuomenės labui. Susidaro sąlygos praktiškai realizuoti ir visuomenei įrodyti aklųjų socialinį pilnavertiškumą. Tai gerai rodo Tarybų Sąjungos patirtis.

Tarybų valdžia panaikino objektyvias aklųjų pažeminimo priežastis. Materialinis aklųjų aprūpinimas, jų socialinių poreikių tenkinimas iš

²¹ Zr. J. Marcinkus. Aklųjų plitimas ir aklieji Lietuvoje pirmojo (1935.XII) visuotinio aklųjų surašymo duomenimis, K., 1937, p. 22.

²² Internationales Symposium über Probleme der beruflichen Rehabilitation Sehgeschädigter vom 22. bis 26. Mai 1967 in Berlin (DDR), S. 154.

privatųjų filantropų arba labdarinių organizacijų rankų perėjo valstybės žinion²³.

Aklųjų globos principas, susiformavęs tokiomis socialinėmis sąlygomis, kai pagrindinė ir, galima sakyti, vienintelė aklųjų teisė buvo prašyti išmaldos, prieštaravo socialistinės santvarkos esmei bei naujiems žmonių tarpusavio santykiams. Socialistinėje visuomenėje invalidams ne tik pripažįstamos pilietinės teisės, bet ir sudaromos specialios lengvatų, leidžiančių jiems tam tikra prasme kompensuoti savo defektus. Todėl aklųjų ir visų invalidų globos principas socializmo sąlygomis yra atmetamas. Panaikinamos ir visos invalidų organizacijos, kurios pretendavo į išskirtinę padėtį visuomenėje²⁴.

Socialinio bejėgiškumo, elgetiškos padėties ir priklausomybės nuo „geradarių“ sąlygotas tradicinis aklųjų priešpastatymas regintiesiems socializmo sąlygomis nustoja savo reikšmės. Šio priešpastatymo nepagrįstumas darosi tuo didesnis, kuo labiau išauga aklųjų visuomeninis aktyvumas ir savaveiksmiškumas, kuo labiau jie įsitraukia į bendrą visuomenės gyvenimą. Visiems akliesiems sudaromos sąlygos lavintis, mokytis ir įsidarbinti: kuriama specialių įstaigų sistema, nustatomos atitinkamos lengvatų. Ši specialių įstaigų sistema apima visą aklųjų kontingentą ir tenkina svarbiausius jų poreikius. Aklųjų reikalų tvarkymas pasidaro toks pat reikšmingas, kaip ir kitos socialinės problemos. Aklųjų socialinio pilnavertiškumo pripažinimu yra grindžiama visa socialinė Tarybų Sąjungos aklųjų politika. Bene aiškiausiai ji pasireiškia aklųjų švietimu, įdarbinimo organizavimu, jų savarankiškumo ugdymu ir socialiniu aprūpinimu.

Aklųjų mokyklos Tarybų šalyje priklauso bendram švietimo įstaigų tinklui. Jų darbas organizuojamas, vadovaujantis bendrais tarybinės mokyklos principais, vieningu planu ir vieningomis programomis. Sistemingai rengiami kvalifikuoti tiflopedagogai. Aklųjų mokyklai keliami tie patys uždaviniai, kaip ir visoms socialinio auklėjimo ir mokymo įstaigoms: parengti akluosius savarankiškam gyvenimui, padaryti juos pilnateisiais visuomenės nariais, komunistinės visuomenės kūrėjais²⁵.

Svarbūs naujos tiflopedagogikos principai buvo išdėstyti antrajame Rusijos suvažiavime, skirtame nepilnamečių socialinės bei teisinės apsaugos klausimams aptarti (1924 m.). Čia buvo susumuoti darbo su fiziškai defektyviais vaikais rezultatai, peržiūrėtos nusistovėjusios teorinės pažiūros, apsvarstyti aklųjų auklėjimo tikslai ir uždaviniai. Ryžtingai smerkiama uždara tiflopedagogika, uždara mokymo bei auklė-

²³ Зг. Ленинские декреты о социальном обеспечении, М., 1973, с. 42—44.

²⁴ Ten pat, p. 191.

²⁵ Зг. Вопросы дефектологии, 1927, № 1, с. 80—81.

jimo praktika, tradicinis filantropinis požiūris į akluosius, keliamas tikslas išugdyti jų socialinį pilnavertiškumą ir savarankiškumą²⁶. Siekimas akluosius padaryti naudingus visuomenei, reikalavimas įveikti senųjų pedagogų ir mokymo organizatorių filantropišką, o pačių akliųjų invalidišką požiūrį į mokymą ir auklėjimą reiškė naują socialistinės visuomenės nuostatą, kuria buvo remiamasi, sprendžiant visas akliųjų problemas.

Neigiamas visuomenės požiūris į akliųjų socialinį pilnavertiškumą iš tradicijos rėmėsi ne tik materialine akliųjų priklausomybe nuo filantropų, bet ir tuo, kad nebuvo pripažįstami ir akliųjų darbiniai sugebėjimai. Simtmečiais akliųjų priverstinis neveiklumas aiškinamas jų kūno defektais, psichikos ypatybėmis, charakteriu ir pan. Ši nuostata turėjo ir savo socialinį pamatą. Daugumas akliųjų dėl savo visuomeninės padėties neturėjo galimybės lavintis, todėl labai ribotai tegalėjo dirbti protinį darbą. O fiziniame darbe pasiekti tokį profesinį meistriškumą, kuris padarytų prasmingą konkurencinę kovą su reginčiaisiais, galėjo tikrai atskiri asmenys. Kita vertus, gamybos procesų pobūdis iki pat pirmojo pasaulinio karo buvo laikomas kliūtimi akliesiems dalyvauti pramonėje gamyboje²⁷, kuri, kaip vėliau pasirodė, sudaro palankiausias sąlygas akliųjų fiziniam darbui. Aklieji buvo priversti užsidaryti siaurame amatininkų, tradicinių „akliųjų profesijų“ rate.

Kapitalizmo sąlygomis akliųjų pramoninio darbo galimybes labai riboja nuolatinė bedarbių armija, konkurencija darbo biržoje²⁸. O patys aklieji galimybę dirbti laiko savo gyvenimo prasmės dalyku.

Sunkus, bukinantis neveiklumas ir beperspektyviškumas kartu su pažeminimu sudaro tikrąją socialinę aklumo problemą²⁹.

Nors iki Spalio socialistinės revoliucijos akliųjų sugebėjimai dirbti jau buvo gana plačiai pripažįstami, tačiau praktiškai aklieji mažai tebuvo įdarbinami. Ir pripažindami atskirų akliųjų pasiekimus (netgi akliųjų sugebėjimus apskritai), darbdaviai dėl įvairių priežasčių nesku-bėdavo (žinoma, ir dabar neskuba) duoti jiems darbo. Panaikinus privatinę gamybos priemonių nuosavybę ir nedarbą, susidarė visuotiniam ir lygiateisiškam akliųjų įdarbinimui būtinos ekonominės bei socialinės sąlygos, taip pat sąlygos radikaliai pasikeisti pažiūroms į akliųjų darbinus sugebėjimus bei patiems akliesiems išeiti už tradicinių, amatinin-

²⁶ Зг. З. И. Марголин. История обучения слепых, М., 1940, с. 77.

²⁷ Зг. Сборник работ по трудоустройству слепых, Л., 1935, с. 36.

²⁸ Зг. J. Clunk. Employer attitudes and the adjustment of the blind.— W. Donahue, D. Dabelstein (Eds.), Psychological diagnosis... (AFB), New York, 1950, p. 53.

²⁹ Зг. А. Жолунас. Lietuvos akliųjų draugija, V., 1968, p. 4; Б. Зимин. К труду и жизни, М., 1969, с. 4.

kiškų „aklųjų profesijų“ rėmų. Aklųjų sugebėjimų ir socialinio pilnavertiškumo klausimas iš teorinių svarstymų srities buvo perkeltas į praktikos sritį. Pasidarė savaimė aišku, jog tai, ką aklieji sugeba, patys geriausiai gali ir turi įrodyti savo praktine veikla.

Per palyginti neilgą laikotarpį Tarybų Sąjungoje aklųjų įdarbinimo problema kiekybiniu atžvilgiu buvo praktiškai išspręsta: šiuo metu darbo vietų skaičius beveik visiškai patenkina norinčių dirbti sveikų, darbingo amžiaus aklųjų ir silpnaregių poreikius³⁰. Dabar į pirmą vietą iškyla aklųjų įdarbinimo kokybės problema.

Socialistinėje visuomenėje sąmoningai ugdomas aklųjų visuomeninis aktyvumas, jų idėjinis sąmoningumas ir savaveiksmiškumas. Aklieji ne tik įtraukiami į savo reikalų tvarkymą, bet daugelis reikalų pavedama tvarkyti pačioms aklųjų organizacijoms.

1925 m. įkurta Rusijos aklųjų draugija. Analogiškos draugijos vėliau buvo įkurtos visose sąjunginėse respublikose. Lietuvoje tokio tipo draugija atsirado 1944 m. Svarbiausias jų uždavinys iš pradžių buvo organizuoti ir plėsti aklųjų įdarbinimą. Vėliau jų veikla išsišakojo. Draugijų uždaviniai buvo suformuluoti šitaip: „Suburti akluosius piliečius, kad jie įsijungtų į visuomenei naudingą darbą, gerinti kultūrinį buitinių jų aptarnavimą, padėti jiems kelti idėjinį politinį, bendro lavinimo bei techninį lygį ir įtraukti į aktyvių komunistinės visuomenės kūrėjų eiles“³¹. Pamažu aklųjų draugijos sukūrė savo pramonės įmonių, kultūrinių ir kitokių įstaigų tinklą. Organizaciniu ir materialiniu atžvilgiu draugijos taip sutvirtėjo, kad jų veiklai pasidarė nebereikalinga valstybės parama. Aklųjų pramonės įmonės tapo rentabiliomis, o jų duodamas pelnas leido plėsti aklųjų draugijas, tobulinti gamybą, įdarbinti regėjimo invalidus ir išspręsti daugelį kitų problemų³². Vadinasi, aklųjų draugijos, pasinaudamos socialistinės santvarkos sąlygomis, išplėtė aklųjų socialinį aktyvumą, sudarė realias sąlygas masiškai reikštis įvairiapusiškiems nereginių žmonių sugebėjimams ir talentams. Šias galimybes, be to, garantuoja ir tai, kad aklųjų draugijoms ir jų organizacijoms paprastai vadovauja patys neregiai, kad visa draugijų veikla yra grindžiama kolegialaus vadovavimo principais, ir pagaliau tai, kad pačios aklųjų draugijos nėra uždaros regėjimo invalidų artelės. Aklieji, kurių socialinės veiklos interesai yra platesni už aklųjų draugijos veiklą,

³⁰ Žr. Aklųjų socialinės ir darbo problemos.—„Mūsų žodis“, 1972, Nr. 12, p. 8; Б. Зимин. К труду и жизни, с. 25.

³¹ Б. Зимин. К труду и жизни, с. 6. Plg. Lietuvos aklųjų draugijos nuostatai, V., 1967, p. 2.

³² Apie Lietuvos aklųjų draugiją ir jos pasiekimus žr. knygas: Gyveniman sugrįžę, V., 1966; А. Jonynas. Lietuvos aklųjų draugija; V. Andrejauskienė, V. Andrejauskas. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių socialinė charakteristika, V., 1974.

sėkmingai dirba įvairiose valstybinėse įstaigose. Pačios aklųjų draugijos, nuolat plėsdamos ir įvairindamos savo veiklą, vis labiau įsijungia į ūkinį, kultūrinį ir kitokį gyvenimą.

Taigi aklųjų padėtis visuomenėje yra istorinės raidos rezultatas. Savo raidoje visuomenė ima vis palankiau žiūrėti į akluosius, vis labiau juos reabilituoja, vis labiau pripažįsta jų socialinį pilnavertiškumą. O socialistinėje visuomenėje atsiranda objektyvios prielaidos, būtinos aklųjų socialiniam pilnavertiškumui praktiškai įgyvendinti. Socialistinių valstybių pasiekimai šioje srityje daro revoliucionizuojantį poveikį visų šalių aklųjų likimui.